

Ljiljana Gavrilović
Etnografski institut SANU
ljiljana.gavrilovic@sanu.ac.yu

DOMAĆA ANTROPOLOGIJA NA STRANIM JEZICIMA ILI: DOBROVOLJNA (AUTO)KOLONIJALIZACIJA*

Apstrakt: Insistiranje ministarstva nauke RS da se više vrednuju radovi koji su objavljeni na engleskom jeziku, bar kada se radi o antropologiji i drugim humanističkim disciplinama, dovodi te nauke u besmisleni situaciju – da protivureče same sebi. Sve humanističke discipline su, po pravilu usmerene na društvo u kome deluju – na njegovo bolje razumevanje, a time i bolje funkcionisanje i/ili promenu. Samim tim su one usmerene na domaća tržišta i ako se ta činjenica zanemari, humanističke discipline u potpunosti gube smisao. Objavljivanje rezultata istraživanja humanističkih nauka na stranom jeziku, u zemlji u kojoj ogroman deo stanovništva ima problem i sa poznavanjem sopstvenog jezika, čini te rezultate apsolutno nedostupnim široj javnosti i obesmišljava samo njihovo postojanje, jer njihovi rezultati nisu (ili bar ne bi smeli da budu) pisani samo za naučne radnike iz iste i/ili srodnih disciplina. S druge strane, međunarodna zajednica već više od dve decenije insistira na očuvanju što većeg broja jezika (UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity 2001, UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage 2003), uključujući rekonstrukciju i revitalizaciju jezika koji su do polovine 20. veka praktično nestali iz upotrebe i uvođenje multijezičnosti u sve oblasti života i rada (uključujući digitalne mreže, baze podataka itd.). Odustajanje od objavljivanja rezultata istraživanja na sopstvenom jeziku, na kome insistira Ministarstvo nauke RS (odnosno država, čiji je ono zastupnik), tako je u direktnoj suprotnosti sa savremenom svetskom kulturnom politikom, iz čega se mogu čitati razlozi koji nemaju nikakve veze sa pospešivanjem kvaliteta nučne produkcije.

Ključne reči: antropologija, humanističke discipline, Ministarstvo nauke RS, UNESCO

* Rad je rezultat istraživanja na projektu br. 147021: *Antropološka ispitivanja komunikacije u savremenoj Srbiji*, koji u celini finansira MNZŽS RS.

Domaća antropologija...

*Sem što joj je engleski glavna lingua franca a Novogovor zva-
nični jezik, Okeanija nije ni na koji način centralizovana.*

Dž. Orvel, 1984.

Ministarstvo nadležno za organizaciju i finansiranje naučnog rada¹ u Srbiji je, od 2000. godine, nastojalo da uvede povećanu efikasnost u proizvodnji nauke, odnosno, da – za novac iz javnog prihoda kojima se finansiraju naučni projekti – dobije što je moguće više (ne *bolje* u smislu *kvalitetnije*, nego *više*) rezultata. To, samo po sebi, nije sporno: logično je da se vodi računa o tome na šta se i kako troše sredstva prikupljena od poreskih obveznika, i to rade sve odgovorne zemlje na svetu. Nesporno je i da je uvođenje reda u nauku (kao i u sve druge segmente društva) bilo neophodno. Sporan je, međutim, način kako se to pokušava izvesti.²

Naime, prema aktuelnom *Pravilniku o postupku i načinu vrednovanja, i kvantitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata istraživača*,³ na osnovu koga nadležno ministarstvo sprovodi postupak sticanja naučnih, odnosno istraživačkih zvanja/reizbor u zvanja, kao i vrednovanje naučnoistraživačkih rezultata pojedinačnih istraživača na osnovu kojih se utvrđuju ukupni rezultati rada na projektima koje Ministarstvo finansira, vrednovanje naučnih rezultata svodi se isključivo na kvantifikaciju. O besmislenosti i opasnostima kvantifikacije, kao jedinog načina procene rezultata naučnog rada, naročito u humanističkim disciplinama govoreno je⁴ i pisano (Ковачевић 2008), i to ne samo u Srbiji nego i u drugim ex-jugoslovenskim zemljama u kojima se pokušava sprovesti isti, ili bar vrlo sličan sistem. No unutar ukupne kvantifikacione besmislice, postoje druge, manje vidljive – one koje zapravo govore o odnosu države prema naukama koje se bave društvom, pa tako, između ostalog, i njom samom, što, sledstveno tome, pokazuje i kako ona (država) samu sebe doživljava. Jedna od takvih besmislica je apsolutno favorizovanje Thomson-Reuters liste časopisa: za članak objavljen u časopisu koji se nalazi u prvoj trećini ove liste istraživač dobija 8 bodova, isto koliko za monografiju nacio-

¹ Od 2000. godine nosilo je različite nazive: Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj, Ministarstvo za nauku i zaštitu životne sredine, Ministarstvo za nauku.

² Način uvođenja reda je sporan po više osnova. U ovom radu se raspravlja samo o jednom od njih.

³ Donet na sednici Nacionalnog saveta za naučni i tehnološki razvoj, održanoj 21. marta 2008, i objavljen u "Službenom glasniku Republike Srbije", br. 110/05 i 50/06-ispravka.

⁴ O razgovorima koji su organizovani povodom ovog pitanja vidi šire na *Forumu za humanističke i društvene nauke* (<http://blowroom.yuku.com/forums/68>). Na istom mestu je objavljen i niz samostalnih komentara istraživača iz (ne samo) društvenih i humanističkih disciplina, kao i parelele iz Hrvatske i Slovenije.

nalnog značaja plus još jedan članak objavljen u časopisu koji se na listi domaćih časopisa (a koju za svaku naučnu oblast definiše nadležni Matični odbor) kategoriše kao vodeći časopis nacionalnog značaja. Za članak u časopisu koji se nalazi u sledećih 20% liste dobija se 6 bodova, i dalje bod više nego za monografiju, dok su časopisi iz donjih 50% liste izjednačeni sa nacionalnim časopisima.

Dakle: ako želite da budete dobro kotirani proizvođač nauke kod nadležnog ministarstva, objavljujte rezultate svojih istraživanja *isključivo* u časopisima koji se nalaze na Thomson-Reuters listi, u njenom gornjem delu.⁵ I to, na prvi pogled, deluje kao jednostavan i suvisao zaključak, sve dok se ne razmotri šta to zapravo znači – ne toliko za svakog pojedinačnog istraživača, nego za disciplinu u celini, pa i za samu državu.

Thomson-Reuters: prebrojavanje prebrojanog

Opisujući način na koji se vrši evaluacija časopisa koji ulaze u okvire liste, na internet-prezentaciji kompanije Thomson-Reuters se kaže da se vrednuje: kontinuirano izlaženje časopisa, usvajanje internacionalnih uredničkih konvencija i bibliografske informacije na engleskom jeziku, što uključuje naslove članaka, ključne reči, apstrakte i citirane reference.⁶ U obrazloženju ovog poslednjeg zahteva se kaže:

"Engleski je univerzalni jezik nauke u ovom vremenu. To je razlog zbog koga se Thomson-Reuters fokusira na časopise publikovane kompletno na engleskom ili, najmanje, koji svoje bibliografske informacije publikuju na engleskom. Ima mnogo časopisa u *Web of Science* koji samo bibliografske informacije publikuju na engleskom, dok su celi tekstovi štampani na drugom jeziku. Kakogod, jasno je da će u budućnosti najznačajniji za internacionalnu istraživačku zajednicu biti časopisi u kojima se objavljuju čitavi tekstovi na engleskom jeziku. To se posebno odnosi na prirodne nauke. *U svakom slučaju, svi časopisi moraju imati citirane reference štampane latinicom* (kurziv moj – Lj.G.)." (Testa 2002).

⁵ Ako uzmemo u obzir činjenicu da je prosečna monografija obima oko 150 strana, a prosečan tekst u domaćim časopisima 16-20 strana s jedne strane, a sa druge da se na listi nalaze časopisi kod kojih je uobičajena dužina teksta 6-10 strana, očigledno je znatno udobnije prikloniti se želji Ministarstva i raditi 15 puta manje za isti (bodovni) efekat, iako to podrazumeva nešto veće angažovanje oko "nuđenja" teksta odgovarajućim časopisima (najčešće ne u smislu kvaliteta teksta, nego u smislu pakovanja u određenu formu).

⁶ <http://science.thomsonreuters.com/mjl/selection/>

Domaća antropologija...

I sad: nije jasno kako reference, koje su dakle, obavezno na engleskom, mogu biti štampane bilo kojim pismom koje je ne-latinično. Ali, to onda možda znači da nije dozvoljeno (ne vrednuje se ili se uopšte ne ulazi u konkurenciju za ISI listu) citiranje radova koji su objavljeni van područja latiničnog pisma, što isključuje literaturu na velikom broju slovenskih jezika, kao i na klasičnom grčkom, klasičnom i savremenom arapskom, najvećem broju azijskih jezika itd., što dalje znači da je proizvodnja nauke na svim tim jezicima ne samo nepodobna za ulazak na listu u formi čitavih časopisa, nego i da se na naučne rezultate objavljene na tim jezicima ne može ni pozivati, ako se želi ući na listu.

Autorima Thompson-Reuters liste jasno je da se pravila koja važe za prirodne nauke ne mogu u potpunosti preslikavati i na društvene i/ili humanističke, te kažu:

"Regionalne studije su od posebnog značaja za društvene nauke, pa su predmet istraživanja često teme lokalnog, a ne globalnog značaja" (Testa 2002).

zbog čega je za časopise koji objavljuju rezultate takvih istraživanja vrednovanje univerzalnog naučnog doprinosa manje bitno,⁷ kao i:

"[e]ngleski tekst je neprimeren u nekim oblastima A&H, gde ga isključuje nacionalni fokus istraživanja – npr. ispitivanje regionalnih literatura" (Testa 2002).

Međutim uz sve te ograde, ako na listu primenimo metode na osnovu kojih je ona sama nastala (prebrojimo njene elemente po različitim kriterijumima), videćemo realno stanje. Za analizu su uzete dve podgrupe u kojima se nalaze časopisi koji po profilu odgovaraju temama kojima se bavi najveći broj etnologa/antropologa u Srbiji: *Anthropology* sa liste *Social Sciences Citation Index* i *Humanities Multidisciplinary* sa liste *Arts & Humanities Citation Index*.⁸

U kategoriji *Antropologija*, od 89 časopisa na listi, 3 su na nemačkom, 2 na francuskom, 1 na španskom, 1 na češkom,⁹ i 2 mešovita (nemački-engleski

⁷ Pitanje globalnog i lokalnog je, naročito u antropologiji, potpuno besmisleno: najznačajnije antropološke studije bavile su se strogo lokalnim zajednicama, ali su upravo na njihovim primerima razvijani analitički alati koji se mogu primeniti u bilo kojem društvu i u najvećem broju istraživačkih situacija.

⁸ Prebrojavanje obavljeno juna 2009. godine.

⁹ Uz podršku češke vlade, kako piše na oficijelnom sajtu izdavača, Etnografskog instituta češke Akademije nauka (Etnologický ústav Akademie věd České republiky); <http://www.eu.cas.cz/index.php?c=100&k=46>

i nemački-španski-francuski-engleski), dakle 7 ne-engleskih i 2 mešovita,¹⁰ što je praktično 10% od ukupne liste, ili čak nešto manje (7,8%) ako se ne računaju 2 mešovito-jezička časopisa. Od 111 časopisa u kategoriji *Humanities Multidisciplinary* 6 je na španskom, 5 na italijanskom, 5 na francuskom, 3 na nemačkom i 1 na turskom – ukupno 20 ne-engleskih, što je 18% od ukupne liste. Čak su i časopisi posvećeni studijama specifičnih kultura (francuske, nemačke, italijanske, latino-američke, portugalske, grčke, slovenskih) na engleskom, uključujući npr. časopis *Studia Rosenthaliana*, koji se bavi kulturom i kulturnim nasleđem Jevreja – prvenstveno u Holandiji, ali i u drugim delovima Evrope, pa i sveta – a, naravno, objavljuje se na engleskom čak i kada se govori o jevrejskom jezičkom nasleđu i multilingvalizmu (br. 36: *Speaking Jewish - Jewish Speak. Multilingualism in Western Ashkenazic Culture*). Dakle: u prvom slučaju je na engleskom 90% časopisa (92,2% bez ona dva mešovita), a u drugom 82%.

Analiza zastupljenosti zemalja iz kojih su izdavači časopisa koji se nalaze na listama je takođe simptomatična: na *Humanities Multidisciplinary* listi 39,6% časopisa je američkih, a 29,7% britanskih izdavača,¹¹ što ukupno čini 69,3% cele liste (77 od 111). Na listi časopisa iz oblasti antropologije nalazi se 49,4% časopisa američkih i 20,2% britanskih izdavača, što ukupno čini 69,6% ukupne liste. Dakle: na obe liste je stanje ujednačeno: časopisi koji izlaze u Americi i Engleskoj čine oko 70% liste. Ostatak sveta zauzima preostalih 30%.

Od svih 200 časopisa na obe liste nema ni jednog koji izlazi u Rusiji, Japanu, Kini¹² ili, osim 2 časopisa indijskih izdavača na listi za antropologiju, bilo kojoj drugoj azijskoj zemlji, dok su iz Afrike zastupljena samo 2 časopisa, oba iz Južnoafričke Republike (po jedan na svakoj listi).¹³ Možda u Japanu zaista nema značajnije antropologije, ali sasvim sigurno postoje veoma ozbiljne kulturne studije. Studije kultura jugoistočne Azije i Pacifika su i obimne i ozbiljne i objavljuju se kako u brojnim časopisima, tako i u nizu monografija. Afričke zemlje su napravile velike iskorake kada je u pitanju zaštita kulturnog nasleđa (iskorake koji, dugoročno gledano, mogu da promene čitav koncept zaštite nasleđa) što se ne bi moglo učiniti bez, takođe, ozbiljnih kulturnih stu-

¹⁰ Na listi je i časopis *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, koji izlazi u Holandiji, a bavi se pretežno Indonezijom i, šire, jugoistočnom Azijom, a najveći broj članaka je na engleskom.

¹¹ U oba slučaja su to prvenstveno veliki izdavači, što otvara pitanje industrijalizacije proizvodnje nauke, što je posebno (i veoma značajno pitanje) koje prevazilazi okvire ovog razmatranja.

¹² Za Kinu Thompson-Reuters ima poseban proizvod: *Chinese Science Citation Database*, koju razvija zajedno sa Kineskom akademijom nauka.

¹³ Tu bi bilo dobro razmotriti zapadnu percepciju Južne Afrike kao para-evropske zemlje, odn. države koja svojim političkim i kulturnim nasleđem i dalje spada u anglo-američku kulturnu zonu.

Domaća antropologija...

dija koje ne prate u svemu anglo-američku tradiciju.¹⁴ Međutim, sve to na Thompson-Reuters listama ne postoji. One nam kažu: ako želite da se bavite naukom, objavljujte na engleskom jeziku, u časopisima koji izlaze u Americi i/ili Britaniji. Sve ostalo je uzaludno trošenje vremena i energije.

To, sa stanovišta Thompson-Reuters-a, nije nelogično. To je velika firma, specijalizovana za baze podataka tekstova objavljenih u naučnim časopisima i citatometriju. Ona nudi veliki broj servisa: lični, državni, nacionalni, disciplinarni i razne druge izveštaje o numeričkoj zastupljenosti u bazama podataka. Povećavanje broja učesnika u kolopletu numeričkog vrednovanja naučnih rezultata povećava njen uticaj na naučne zajednice širom sveta (one koje dozvole sebi da se upuste u ovu vrstu igre) i polako je pretvara u multinacionalnu kompaniju koja, ne samo što prati, nego i kreira proizvodnju nauke, sa tendencijom da je u perspektivi i diktira (ako ne izborom rezultata koji će biti objavljivani – pretpostavimo da, bar u prvoj fazi, verujemo u profesionalno poštenje za koje je ipak jasno da će sa povećavanjem moći biti sve više ugroženo – ono bar izborom tema istraživanja, što je za antropologiju posebno, ali i za druge humanističke discipline ravno katastrofi¹⁵).

Ono što jeste nelogično, međutim, je što istu stvar (piši na engleskom, objavi u Americi i/ili Engleskoj) favorizuje i Ministarstvo nauke Srbije, čime dovodi sopstvene društvene i humanističke nauke u poziciju da njihov kvalitet procenjuje neko ko o društvenim i kulturnim prilikama u Srbiji ne zna ništa (pa dobar deo teksta mora da se odnosi na objašnjavanje lokalnog konteksta s jedne strane, a sa druge postaje potpuno moguće da tekstovi sa katastrofalnim materijalnim greškama/netačnom osnovnom građom prođu proces recenziranja) i, istovremeno, da domaća – i to ne samo naučna publika – nikada ne bude u situaciji da sazna da je tekst igde objavljen, a još manje da saopštene rezultate primeni, bilo u daljem naučnom radu, bilo u svakodnevnom životu.¹⁶

¹⁴ U praksi zaštite mnoge od afričkih zemalja (npr. Namibija – vidi: Fairweather 2005 ili Siera Leone – vidi: Basu 2008) ne vraćaju se isključivo "autohtonim" predkolonijalnim vrednostima, nego spajaju predkolonijalno i kolonijalno nasleđe u celinu koja čini realni okvir njihovog sadašnjeg funkcionisanja.

¹⁵ Za antropologiju vidi šire u: Kovačević (2008: 38 - 41). Poseban problem je sve veći broj novih disciplina i, unutar njih, novih tema u okviru društvenih nauka i humanističkih disciplina, koje logično proizilaze iz ubrzanih transformacija svih društava (i manje-više su različite među sobom, odnosno imaju specifične karakteristike unutar svakog od društava), a koje uz ovako postavljen sistem vrednovanja naučnog rada u Srbiji uopšte nije moguće uspostaviti, odnosno nije moguće da ih nadležno ministarstvo prepozna i prizna/vrednuje kao proizvodnju nauke.

¹⁶ U apsolutnoj hiperprodukciji časopisa i drugih knjiga koje se tiču bilo koje teme kojom se antropolog može baviti, nemoguće je "pratiti literaturu" – prvo zbog toga što je najveći broj knjiga i časopisa i dalje, i pored sve digitalizacije, nedostupan jer država ne plaća za pristup najvećim bazama podataka, a sa druge – čak i za pokušaj da se

Globalno: zaštita jezičke raznovrsnosti

U isto vreme, dok država Srbija insistira na objavljivanju naučnih rezultata na engleskom jeziku, međunarodna zajednica se zalaže za ravnopravnost svih jezika. I to nije neka nova praksa – ona traje još od vremena osnivanja Ujedinjenih nacija. U *Opštoj deklaraciji o pravima čoveka* (donetoj 1948. godine), u prvom članu se kaže:

"Svacom pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika (kurziv: Lj. G.), veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti",¹⁷

iz čega sledi da su svi jezici među sobom ravnopravni. Sama Deklaracija je, u ovom trenutku, prevedena na više od 300 jezika i dijalekata; kako se navodi na oficijelnom sajtu Kancelarije visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava: od abhazkog, do zulua,¹⁸ a proces prevodenja se nastavlja.

Međutim, i pored ovako definisanog prava na jezik kao osnovnog ljudskog prava, proces gubljenja velikog broja jezika se tokom druge polovine 20. veka ne samo nastavio, nego i ubrzao, jer sve više ljudi zaboravlja svoj maternji jezik, usvajajući neki od 12 "velikih" jezika, kojima govori više od polovine čovečanstva (Uribe-Jongbloed 2007, 65). Zbog toga je zaštita jezika ušla u okvir UNESCObog koncepta zaštite kulturnih različitosti i kulturnog nasleđa.¹⁹ Akcioni plan za implementaciju *UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity* iz 2001. godine, kao jedan od svojih ciljeva, definiše:

"Očuvanje lingvističkog nasleđa ljudskog roda i podržavanje širenja, izražavanja i stvaranja na najvećem mogućem broju jezika.

Ohrabrivanje lingvističke raznovrsnosti – poštovanjem maternjeg jezika – na nivou obrazovanja gde god je to moguće i podsticanje učenja više jezika od najranije mladosti." (*Cultural Diversity...*, 13),

pročita sve što je objavljeno na bilo koju temu bio bi potreban ostatak života (nezavisno od starosti autora), te vremena za obradu rezultata sopstvenih istraživanja, pa čak ni za bilo kakva istraživanja, ne bi ni bilo.

¹⁷ <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=src3>

¹⁸ <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/WorldRecord.aspx>

¹⁹ Politika očuvanja različitosti kultura, proistekla u velikoj meri iz koncepta koji je u UNESCO-u zastupao Levi-Stros (Gavrilović 2009), široko je kritikovana, pre svega kao neoromantičarski koncept, koji zapravo doprinosi učvršćivanju nacionalizma/nacionalizama evropskog tipa širom sveta (Erikson 2001, Gelner 2001, Gerc 2008, Bilig 2009, 61-72), ali je ta kritika ne čini manje stvarnom..

Domaća antropologija...

a *UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage* iz 2003. godine, iako ne apostrofira zaštitu jezičke raznovrsnosti, štiti je implicitno, jer je jezik medij kojim se prenosi veliki deo onoga što se definiše kao nematerijalno kulturno nasleđe (Rusalić 2009, 23-24).

Činjenica da veliki broj jezika ubrzano nestaje (čak i u Evropi), izazvala je reakciju međunarodne zajednice – dotadašnje prihvatanje konstatovanog stanja, zamenjeno je organizovanim akcijama koje bi trebalo da promovišu očuvanje što većeg broja jezika. Godina 2008. proglašena je međunarodnom godinom jezika, a 21. februar međunarodnim danom maternjeg jezika (ma koliko on bio "mali"), počelo se sa akcijama promovisanja školovanja na maternjem jeziku, čak i u zemljama gde je engleski, uprkos velikom broju useljenika, uvek bio službeni jezik, pa time i jezik obrazovanja kao što su SAD.²⁰ U obrazloženju za organizaciju konferencije *Globalization and Languages: Building on Our Rich Heritage*,²¹ koju su organizovali UN University i UNESCO, kaže se:

"Dok globalizacija čini svet sve manjim mestom, multilingvalizam obezbeđuje kontinuitet njegovog bogatstva i raznovrsnosti. Jezik, prenošen kroz doba, govore nam o našem shvatanju istorije, kao i napretka. Neprekidni pokušaji modernizacije i globalizacije veoma su ozbiljni izazov zaštiti jezika, kao bastiona svetske kulture i nasleđa. Svaki jezik koji iščezava narušava prenos znanja i lišava nas mogućnosti da učimo i budemo povezani sa našom prošlošću.

U jeziku su ovaploćene mnoge najznačajnije vrednosti našeg modernog doba: uzajamno razumevanje, izgradnja mira, poštovanje i raznovrsnost. U svom najjednostavnijem obliku on omogućuje naše svakodnevno postojanje, u najkomplikovanijem, on definiše našu ulogu u društvu i između društava.

Svetska zajednica teži održivom razvoju, smanjenju siromaštva i svetskom miru. Pozivamo sve da mnoštvom jezika ojačaju podršku razvoju sveta i hrabrosti suočavanja sa izazovima našeg vremena. I, dok ljudi govore mnogim glasovima, u našoj univerzalnoj borbi za bolje sutra, čovečanstvo govori jedinstveno" (<http://www.unu.edu/globalization/>).

²⁰ *University of California* ima *Heritage Language Program*, koji uključuje kurseve 17 različitih jezika, od kojih je veliki broj konstruisan isključivo za učenje "nasleđenog" jezika, što podrazumeva opismenjavanje i savladavanje književnog oblika maternjeg jezika za one koji su školu učili na engleskom (<http://ling.ucsd.edu/Language/heritage/>). To se uklapa u širu strategiju učenja maternjeg jezika za vrlo široku imigrantsku populaciju u SAD.

²¹ Tokyo, 27 and 28 August 2008.

Unutar Evropske Unije se integritet zemlje-članice poistovećuje sa integritetom jezika. Prema Lisabonskom sporazumu iz 2007. godine, koji su potpisali predsednici ili predsednici vlada svih članica Evropske Unije, Unija je dužna da poštuje svoju bogatu kulturnu i jezičku raznovrsnost.²² Smatra se prirodno da, na kontinentu gde se govori tako mnogo jezika (u Evropi se danas govori 209 jezika – Nettle & Romaine 2000), organizacija kao što je EU mora biti zasnovana na principima raznovrsnosti kultura, običaja i verovanja, što uključuje i jezike. Tako danas EU obuhvata 27 zemalja, što podrazumeva 23 zvanična jezika, na kojima se obavljaju poslovi Unije²³ – od kojih, npr. *Gaeilge* (irski gelik) koji je jedan od zvaničnih jezika (uz engleski) Republike Irske, tečno govori samo oko 540.000 ljudi.²⁴ Tokom poslednjih decenija 20. veka u Evropi se počelo i sa revitalizacijama jezika koji su praktično već nestali iz upotrebe,²⁵ i uvođenje multijezičnosti u sve oblasti života i rada (uključujući digitalne mreže, baze podataka itd.).

Nagla i sve jasnija prevlast engleskog jezika kao opšte-komunikacionog sredstva, izazvala je, na svetskom nivou, još jednu reakciju: osnivanje međunarodnih jezičkih zajednica, koje se zalažu za komunikaciju na različitim jezicima: od poslednje decenije 20. veka raste broj međunarodnih organizacija povezanih sa korišćenjem pojedinih jezika, sa ciljem da se promovise njihova upotreba. Tako postoje organizacije koje promovišu: portugalski, španski (ibero-američke države), francuski (frankofonija),²⁶ nemački (dakle: jezike bivših kolonijalnih sila, koji ih povezuje sa nekadašnjim kolonijama), ali i arapski (Liga arapskih država), turski i persijski (d'Orville 2008).

Srbija nije potpisnica ovih UNESCO-vih konvencija koje obuhvataju i zaštitu jezika (još uvek, iako je proces pripreme za njihovu ratifikaciju u toku), ali su one ugrađene u dokumenta EU. Kako se država Srbija, deklarativno, zalaže za ulazak u Evropsku Uniju, bilo bi logično da primenjuje odredbe ovih konvencija i pre njihovog ratifikovanja, ne da bi se "približila" (čitaj: dodvorila) Uniji, nego zbog toga što razume i prihvata vrednosti koje su u njima iskazane.²⁷

²² <http://europa.eu/languages/en/chapter/5>

²³ http://europa.eu/abc/european_countries/languages/index_en.htm

²⁴ 1983. govorilo ga je samo oko 355.000.

²⁵ Npr. *manx* – *gelik* koji se govorio na Ostrvu Man. Poslednji čovek kome je to bio maternji jezik umro je 1974. godine. Jezik je obnovljen i broj onih koji ga uče i govore kao drugi jezik konstantno raste. Slična je situacija i sa irskim gelikom – broj ljudi koji njime govore kao primarnim jezikom se postojano smanjuje, ali raste broj onih koji ga uče/govore kao drugi jezik. (*UNESCO Interactive Atlas...*).

²⁶ Zanimljivo je da su, ne samo Srbija, nego i Hrvatska i Slovenija zemlje-posmatrači u frankofonskoj zajednici, dok je Makedonija punopravna članica organizacije.

²⁷ Ovde se ne spori suštinski nacionalizam i esencijalizam UNESCO-vih koncepta kulture, njene zaštite i identitetskih politika, pa tako i zaštite jezika, ali problemi

Lokalno: željena autokolonijalizacija

Sve humanističke discipline su, po pravilu, usmerene na društvo/državu u kome/kojoj deluju – na njegovo/njeno bolje razumevanje, a time i bolje funkcionisanje i/ili promenu. Samim tim su one usmerene na domaća/lokalna tržišta i u potpunosti gube smisao ako se ta činjenica zanemari. Toga su, očigledno, svesni čak i u Thompson-Reutersu, no kako je njihova lista napravljena prvenstveno za potrebe američkog tržišta, potpuno je logično da se na njoj nalazi najveći broj američkih časopisa, kao i onih koji se objavljuju na engleskom jeziku. Time je potreba za rangiranjem/vrednovanjem u okviru domaćeg (američkog) i lokalnog (anglofonog) tržišta u potpunosti zadovoljena.

S druge strane, Thompson-Reuters je firma (privatna) i njeni eventualni interesi ka stalnom proširivanju tržišta su u potpunosti legitimni. Njihovo povezivanje sa interesima centara moći u državi Srbiji, ili samo Ministarstvu nauke, nisu (ili bar ne moraju biti) istovremeno i interesi zemlje/zemalja u kojoj se Thomson-Reuters nalazi, čije časopise vrednuje i u okviru čijeg tržišta prvenstveno radi. Međutim, uprkos sopstvenoj nezainteresovanosti, SAD i Ujedinjeno Kraljevstvo – zapravo – ovakvim pristupom srpskog ministarstva (odn. države Srbije) stižu (naučnu) koloniju koju niti žele, niti im za bilo šta treba.

Objavljivanje rezultata rada prvenstveno na engleskom, dovodi domaće istraživače u humanističkim disciplinama u krajnje zbunjujuću situaciju: nevoljni kolonizatori (koji čak, verovatno, i ne znaju da to jesu) niti će čitati, niti koristiti rezultate rada istraživača iz kolonije, jer teme kojima se srpski istraživači bave najčešće nisu relevantne za američko niti britansko društvo, ili su, čak, za njih potpuno nerazumljive.²⁸ S druge strane, raspršeni po časopisima koji najčešće ili uopšte nisu dostupni ili su dostupni samo veoma uskom krugu ljudi zaposlenih u naučno-istraživačkim organizacijama u Srbiji, njihove rezultate ne mogu da koriste ni domaći naučni radnici, a o bilo kakvom uticaju na

koji iz tako koncipiranih politika proističu ne mogu da ospore činjenicu njihovog realnog postojanja. U lokalnom kontekstu njihovo *a priori* usvajanje može se odraziti kao bučno insistiranje raznih zajednica na samorodnosti i korenima, odn. "vrućem"/"akutnom" nacionalizmu (Bilig 2009), što je već dovelo do ratova na tlu Balkana, ali njihovo dosledno odbijanje znači zapravo odbijanje aktuelne evropske i svetske kulturne politike (uz stalno deklarativno izjašnjavanje za ravnopravno učešće u njihovim organizacijama) i osnovnih vrednosti za koje se ona zalaže. Odbijanje tih vrednosti, ma kako međunarodna zajednica trapavo nastojala da ih zaštiti/sprovede i u teoriji i u praksi, podrazumeva potpuni anti-modernizam, koji Srbiju automatski diskvalifikuje iz ravnopravnog učešća u međunarodnim odnosima.

²⁸ Jedna od zanimljivih situacija dogodila se kolegici kojoj su recenzenti vratili rad na doradu, zapanjeni činjenicom da je devedesetih godina 20. veka Srbija bila pod sankcijama i da njeni građani nisu slobodno mogli da putuju gde im je volja po Evropskoj Uniji i svetu.

društvo, koje bi podrazumevalo široku dostupnost rezultata istraživanja, da i ne govorimo. Naime, objavljivanje rezultata istraživanja humanističkih nauka na stranim jezicima, u zemlji u kojoj je ogroman deo stanovništva neobrazovan, te ima problem i sa poznavanjem sopstvenog/maternjeg jezika,²⁹ čini te rezultate apsolutno nedostupnim široj javnosti i obesmišljava samo njihovo postojanje, jer njihovi rezultati nisu (ili bar ne bi smeli da budu) pisani samo za naučne radnike iz iste i/ili srodnih disciplina.

Insistiranje ministarstva nauke RS da se više vrednuju radovi koji su objavljeni na velikim svetskim jezicima, bar kada se radi o antropologiji i drugim humanističkim disciplinama, dovodi te nauke u besmisleni situaciju³⁰ – da protivreče same sebi.

²⁹ Po popisu iz 2002. godine, u Srbiji je nepismenih starijih od 10 godina bilo "samo" 3,4%, ali podaci o obrazovnoj strukturi po tom istom popisu daju jasniji uvid: starijih od 15 godina bez ikakve školske spreme ima 357.552, sa 1-3 razreda osnovne škole 126.127, a sa 4-7 razreda osnovne škole 896.847. Tako bez završene osnovne škole u Srbiji ima 1.380.526 ljudi, što čini 18,4% od ukupnih 7.498.001 stanovnika. Ako se njima dodaju i oni koji imaju samo osnovnu školu (dakle nemaju nikakve kvalifikacije), broj poraste na 2.889.988 ljudi, odnosno na 38,5% (*Статистички годишњак 2008*: 78). Ovi rezultati ukazuju da je sistem školovanja, kao deo modernizacijskog procesa u srpskom društvu, ograničen samo na sticanje elementarnog obrazovanja, onog sa početka formiranja evropskih modernih država dovoljan za čvrsto raspoznavanje državnih granica i učestvovanje u njihovoj patriotskoj odbrani (Gavrilović 2008, 39), ali nedovoljan za razumevanje stvarnih problema koji unutar društva postoje.

³⁰ Ovo se ne odnosi na prirodne nauke: matematika, fizika, hemija i druge prirodne nauke govore disciplinarno-specifičnim jezicima: matematičari širom sveta se razumeju međusobno, kao i hemičari ili life-sciences naučnici. Poznavanje tih specifičnih jezika poklapa se sa granicama discipline: matematičar koji ne razume tekst iz npr. bilo koje *life-science* oblasti nije zbog toga ništa manje kvalitetan u svojoj disciplini, i obrnuto. Svi se oni, u okviru svojih disciplina, bave istim pitanjima, ma na kojoj tački globusa se fizički nalazili, a metodski pristupi i postupci su – unutar disciplina – takođe ujednačeni: metoda koja se otkrije u jednoj laboratoriji sve brže postaje opšte mesto. Ono malo teksta na "običnom" govornom jeziku u okviru saopštavanja rezultata njihovih visoko-specijalizovanih istraživanja, može da bude na engleskom ili bilo kom drugom jeziku, ali je svakako savršeno nerazumljivo ne samo laicima, nego i naučnicima drugih profila. No, rezultati svih tih nauka pojavljuju se u svetu "običnih" ljudi prerađeni u razne vrste tehnologija koje im svakodnevni život čine udobnijim: od parne mašine, preko novih lekova, do teflonskog tiganja i kompjuterske mreže. Rezultati istraživanja humanističkih disciplina utiču na percepciju sebe, različitih zajednica kojima pojedinac pripada i društva ("svog" i "tuđeg"/"tuđih") i morali bi biti razumljivi i "običnim" ljudima, ili bar političkim elitama, da bi takođe mogli da budu prerađeni u tehnologije različitih socijalnih i kulturnih politika koje poboljšavanje kvaliteta života što šireg kruga ljudi i koje se, to bi čak i Ministarstvu nauke moralo da bude jasno, drastično razlikuju ne samo od države do države (odn. društva), već i unutar pojedinih država/društava.

Domaća antropologija...

Posebno pitanje je pitanje prevodenja. Kako kažu stručnjaci za jezik:

"[i]ako se literatura može prevoditi, ona se nikada ne može potpuno izmestiti izvan svojih sopstvenih reči. Da je to moguće, svi jezici bi prenosili isti osećaj i energiju, a mi znamo da oni to ne čine" (Ó Muirheartaigh 1998, 202),

Zastupnici UNESCO-ve kulturne politike u potpunosti usvajaju to gledište:

"grubo izdvajanje iz lingvističkog i kulturnog konteksta u mojoj svesti evocira sliku drveta posečenog da bi, jednog lepog dana, bilo zasaden u drugačiju zemlju" (Šopova 2008, 1).

Pitanja koja slede iz ove lirske slike stanja koje se potpuno može primeniti na naše humanističke discipline, kakve bi Ministarstvo nauke želelo da ima, jesu:

- u kakvu zemlju Ministarstvo nauke planira da zasadi humanističke nauke u Srbiji,
- da li postoji ikakva šansa da se one tamo prime i
- šta će se dešavati dok one kunjaju pokušavajući da se prime, a društvo se ubrzano menja?³¹

* * *

Jedna od osnova uspešne kolonijalne politike bilo je obrazovanje stanovništva u kolonijama na jeziku kolonizatora, čime su obrazovani izdvajani iz mase stanovništva i postajali nosioci moći i znanja koje je najčešće bilo neprimerno njihovoj zemlji. Upravo zahvaljujući razumevanju tog segmenta kolonijalnog nasleđa, pisci iz bivših kolonija koji su postali poznati pišući na jeziku kolonizatora, počinju da pišu (i objavljuju) na maternjem jeziku, iako je broj potencijalnih čitalaca na tom jeziku u ovom trenutku veoma ograničen (gotovo da ih nema).³² Jezici koji su bili naizgled mrtvi, ili sa tendencijom stalnog opadanja vraćaju se – velški, kirgiski, itd, a oni koji su, zahvaljujući politika-

³¹ I ovako je pitanje koliko društvene i humanističke discipline uspevaju da objasne društvo u savremenoj Srbiji, kada je u nauci zaposleno ukupno 12.079 istraživača (u svim naučnim oblastima i svim tipovima organizacije naučnog rada, uključujući istraživačko-razvojne jedinice u sastavu preduzeća i ustanova. Podatak iz 2007. godine – *Статистички годишњак 2008*, 364), od čega se procenjuje da u humanističkim disciplinama ima oko 300 istraživača, a antropologa jedva 50.

³² U najvećem broju slučajeva potencijalni/budući čitaoci su još uvek potpuno nepismeni (cf. Diop 2008).

ma nacionalnih država bili nepriznati kao zvanični jezici (oni na kojima se odvija školovanje), kao što je npr. katalonski, dobijaju status "zvaničnog" jezika, što najčešće znači jezika na kojem se organizuje školovanje, ali i jezika na kojem se objavljuju književni tekstovi, kao i druge vrste proznog štiva, što bi logično podrazumevalo i etnografije kao rezultat antropoloških istraživanja (ali i istoriografije i druge tekstove koji nastaju kao rezultat istraživanja u društvenim i humanističkim disciplinama). Odustajanje od objavljivanja rezultata istraživanja ovih disciplina na sopstvenom jeziku, na kojem insistira Ministarstvo nauke RS (odnosno država, čiji je ono zastupnik), tako je u direktnoj suprotnosti sa savremenom svetskom kulturnom politikom.

Ukoliko se znanje o društvima i kulturama širom sveta proizvodi samo na engleskom jeziku, zar to ne znači ponovnu kolonijalizaciju (uprkos svim gresima priznatim tokom postkolonijalne transformacije ne samo antropologije, nego i svih drugih društvenih i humanističkih disciplina, ali i svetske politike), samo mnogo šireg obima, jer pristup znanju, i to upravo onom koje može interesovati i od koga, čak, zavisi način života veoma širokog kruga ljudi, pa i funkcionisanje države – znanju o društvu, istoriji, kulturi, nasleđu itd. svoje zajednice, ma kako se ona definisala (kao nacionalna država ili nekako drugačije), biva ograničen znanjem jezika, koji čak nije većinski/dominantni jezik³³ komunikacije, nego je u potpunosti *stran*. Na prvi pogled moglo bi se reći da je država koja insistira na jeziku koji postaje *lingua franca* svetske naučne zajednice izuzetno liberalna i da odustajanjem od svog/"maternjeg"/većinskog/zvaničnog jezika želi što bolje da se uklopi u svetsku zajednicu, ali to nije potkrepljeno drugim vrstama odustajanja od moći nacionalne države (npr. odustajanjem od dela teritorije). Reklo bi se da je to pre zaostatak iz vremena u kome su društvene i humanističke nauke u velikoj meri bile politički nepodobne, jer smo živeli u "najboljem od svih svetova", čije kvalitete nije bilo poželjno preispitivati. Očigledno je da je preispitivanje odnosa u savremenom društvu za državu Srbiju i dalje nepoželjno, ili da je nepoželjno objavljivanje rezultata tih istraživanja u obliku koji bi mogao biti razumljiv njenim, bar razumno pismenim građanima, iz čega proizlazi zaključak da je njen cilj zapravo ulaženje u okvire nekakve Nove Okeanije, u kojoj će govorenje/mišljenje o državi/društvu (slobodi?!) biti isto toliko nemoguće koliko i u Orvelovoj.

³³ Njegova hegemonija bi bila ukinuta pozitivnim zakonodavstvom koje štiti jezike manjinskih grupa, ma koliko i ono bilo trajavo i loše sprovedeno, i uprkos činjenici da je zaštita grupnih prava zapravo samo prenošenje istog nacionalističkog principa na zajednice koje ne podrazumevaju državu (Bilig 2009, 66-67, 240-241, 251-253).

Izvori:

- BLOW-ROOM, Forum za humanističke i društvene nauke.* Dostupno na: <http://blowroom.yuku.com/>
- Cultural Diversity. Common Heritage - Plural Identities.* 2002. Paris: UNESCO Europa languages portal. Dostupno na: <http://europa.eu/languages/en/home>
- Правилник о поступку и начину вредновања, и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживача.* 2008. Dostupno na: http://www.nauka.gov.rs/cir/index.php?option=com_content&task=category§ionid=10&id=53&Itemid=38
- Статистички годишњак Србије 2008.* Републички завод за статистику Србије. Београд
- Thomson Reuters.* Dostupno na: <http://thomsonreuters.com/>
- UNESCO Interactive Atlas of the World's Languages in Danger.* Dostupno na: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00206>
- United States Human Rights.* Dostupno na: <http://www.ohchr.org>
- Zastupljenost hrvatskih znanstvenih časopisa u relevantnim bazama podataka i vrednovanje znanstvenih radova u društvenim znanostima.* Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Kluba pravnika grada Zagreba. Zagreb, 25. siječnja 2007. Dostupno na: http://www.pravo.hr/_download/repository/Zastupljenost_hrvatskih_znanstvenih.pdf

Literatura

- Basu,** Paul. 2008. Confronting the Past? Negotiating a Heritage of Conflict in Sierra Leone. *Journal of Material Culture* 13 (2): 233-247.
- Bilig,** Majkl. 2009. *Banalni nacionalizam.* Београд: Библиотека XX век.
- Burden,** Matilda. 2007. Museums and the Intangible Heritage: the Case Study of the Afrikaans Language Museum. *International Journal of Intangible Heritage* 2: 81-92.
- Diop,** Boubacar Boris. 2008. Preaching in the wilderness or banking on the future?. *The UNESCO Courier* 1: 3-5.
- d'Orville,** Hans. 2008. *The Politics of Linguistic Affinity,* UNESCO/UNU International Conference on "Globalization and Languages: Our Rich Heritage", Tokyo
- Eriksen,** Thomas Hylland. 2001. "Between universalism and relativism: a critique of the UNESCO concept of culture". In *Culture and Rights. Anthropological Perspectives,* eds. J. K. Cowan, M. B. Dembour and R. A. Wilson, 127-148. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fairweather,** Ian. 2005. "The Performance of Heritage in a Reconstructed, Post-Apartheid Museum in Namibia". In *Science, Magic and Religion –*

- The Ritual Processes of Museum Magic*, eds. Mary Bouquet and Nuno Porto, 119-140. New York-Oxford: Berhahn Books.
- Gavrilović**, Ljiljana. 2008. Museums and Geographies of (National) Power. *Гласник Етнографског института САНУ* LVI (2): 37-52.
- Gavrilović**, Ljiljana. 2009. Lévi-Strauss : UNESCO = anthropologie : politique. *Etnoantropološki problemi* 4 (2), (u štampi).
- Gelner**, David. 2001. "From group rights to individual rights and back: Nepalese struggles over culture and equality". In *Culture and Rights. Anthropological Perspectives*, eds. J. K. Cowan, M. B. Dembour and R. A. Wilson, 177-200. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gerc**, Kliford. 2008. Upotrebe različitosti, *Kultura* 118/119: 87-107.
- Ковачевић**, Иван. 2008. Однос државе према хуманистичким наукама у Србији почетком XXI века. Цитатометрија као покушај убиства српске антропологије. *Етноантрополошки проблеми* 3 (2): 27-43.
- Nettle**, Daniel & Suzanne Romaine. 2000. *Vanishing Voices*. New York: Oxford University Press.
- Ó Muirheartaigh**, M. 1998. "Language: A motivating force for development". In *Culture and Economic Development in the Regions of Europe: Proceedings of the Tarragona and Shannon Conferences*, ed. Alan Kilday, 201-216. Llangollen: European Centre for Traditional and Regional Cultures.
- Rusalić**, Dragana. 2009. *Making Intangible Tangible: The New Interface of Cultural Heritage*. Posebna izdanja 63. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Šopova**, Jasmina. 2008. Languages matter, *The UNESCO Courier* 1, Paris: UNESCO.
- Testa**, James. 2002. *The Thomson Reuters Journal Selection Process*. Dostupno na: http://thomsonreuters.com/business_units/scientific/free/essays/journal-selection/
- Uribe-Jongbloed, Enrique. 2007. Endangered languages: Heritage of humanity in dire need of protection. Four approaches which support their preservation and maintenance. *Folios* 26: 65-70.

Primljeno: 21.07.2009.

Prihvaćeno: 17.09.2009.

Ljiljana Gavrilović

Institute of Ethnography of the

Serbian Academy of Sciences and Arts (SANU), Belgrade

**SERBIAN ANTHROPOLOGY IN FOREIGN LANGUAGES OR:
VOLUNTARY (SELF)COLONIZATION**

In case of anthropology and other humanist disciplines, insisting of the Serbian Ministry of Science to value higher papers published in English, leads to an absurd situation for those sciences in which they contradict themselves. All humanist disciplines are most commonly focused on society in which they operate, its better understanding and therefore its better functioning and/or change. Thus, they are focused on national markets and if that fact is neglected humanities loose their meaning entirely. Publishing the results of humanist research in a foreign language, in a country where enormous segments of population have problems knowing their own language, makes those results absolutely unavailable to the wider public, and humanities existence purposeless, since those disciplines' results are not (or at least shouldn't be) written solely for scientists from the same and/or related disciplines. On the other hand, for more than two decades international community has insisted on preservation of as much languages as possible (UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity 2001, UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage 2003). That also meant revitalization and reconstruction of languages which practically went out of use by mid 20th century and introduction of multi-lingual opportunities in all areas of life and work (including digital networks, databases etc.). Insisting of the Ministry of Science (i. e. the state, since the Ministry is the state's agent) to give up publishing research results in one's own language, is therefore in direct opposition to contemporary global cultural politics and policies – from such a fact one can sense reasons that have nothing to do with precipitation of quality of scientific production.

Key words: anthropology, humanities, Ministry of Science of the Republic of Serbia, UNESCO